سهروردي سلسلو

رحيمدار مولائي شيدائي

توريءَ ٻي نہ تات ميهارئـــي من ۾،
جيڻ پيس رات، هو ساهڙ، هوءَ سهڻي. (شاهہ رحہ)

سهروردي سلسلو تصوف جي سيني سلسلن کان جهونو آهي - مغرب صقليہ سسلي ۽ مصر کان وٺي مشرق ۾ بخارا، بنگال ۽ آسام تائين پکڙيل آهي- سوال آهي تہ هن سلسلي بابت اڃا تائين ڪو بہ اهڙو ڪتاب تصنيف ڪونہ ٿيو آهي، جنهن مان هن سلسلي جي ڪامل ولين، سندن فيض عام، خلافتن ۽ ولايتن جي صحيح احوال جي خبر پنجي سگهي- هن سلسلي جو ڪڏهن ظهور ٿيو ۽ انجا ڪهڙا اسباب آهن، تنڪي بيان ڪرڻ کان اڳ ان زماني جي پس منظر تي جيسين روشني ڪانہ وجهبي، تيسين پوري طرح مستفيد ٿي نہ سگهبو.

خلافت راشده جي زماني ۾ مسلمانن جو هيءُ اعقاد هو تہ انهن لاءِ قرآن حڪيم ڪافي آهي. قرآن کان سواءِ ٻي ڪنهن بہ ڪتاب کي پڙهڻ گناه سمجهندا هوا. تنهن ڪانپوءِ درجہ بدرجہ ڪين ٻين علمن جي بہ ضرورت درپيش ٿي، جهڙوڪ احاديث نبوي، مغازي، رجال، سير، فتوح وغيره ۽ اهو لازمي امر هو. بني اميہ ۽ عباسي دورن ۾ اسلامي جمهوري حڪومت شهنشاهت ۾ بدلجي ويني- انڪانسواءِ اسلامي سلطنت جون حدون بحر- ظلمات کان وٺي آمو دريا تائين پهتيون- مختلف زبانن جا علمي ذخيرا مسلمانن جي هٿ اچي ويا منجهان بدريانہ سادگي ۽ بي پرواهي موڪلائي وٺي غير قومن جي اطباء، حڪماء، فلاسفرن، پنڊتن ۽ راهبن سان ميل جول ڪري، مسلمانن کي نجوم، طب، رياضي، اقليدس منطق ۽ فلسفہ جي ڪتابن کي عربي ۾ ترجمي ڪرڻ جو شوق پيدا ٿيو، خاص ڪري فلسفي جي ڳالهين کي گهڻو پسند ڪرڻ لڳا ۽ اسناد سان غير علمن سکڻ جي تائيد ۾ بعض حديثون بيان ڪرڻ لڳا. اهڙين حديثن مان هڪڙي عقدالفريد ۾ ڏنل آهي تہ ' حڪمت حاصل ڪيو اگرچہ انجو چاٺو مشرڪ هجي، ٻي حديث آهي ' مهد کان لهد تائين علم سکو. فاضل چلپي ڪشف الظنون هڪڙي حديث ڏني آهي ' علم حاصل ڪيو پوءِ ڪٿي چين ۾ هجي' اهڙين حديثن خلفاءِ اسلام کي مختلف علمن سکڻ لاءِ مائل ڪيو- چنانچہ سرياني، سنسڪرت، نبطي، مصري، فارسي، يوناني ۽ لاطيني زبانن جي علمن جا ڪتاب خلفاء جي زير نگراني دمشق ۽ بغداد ۾ عربي ۾ ترجمو ٿيڻ لڳا- شاهي درٻارين کان وٺي صوفين جي خانقاهن تائين بحث، مباحثن جون مجلسون گرم ٿي ويون. عرب اڳئي آزاد طبع هوا، سندن گردنون قرآن مجيد معبود حقيقي اڳيان جهڪايون هيون، سي اسلام جي صحيح دائره کان نڪرڻ لڳا- تاريخ شاهد آهي تہ خلافت راشده ڪانپوءِ ستت مسلمانن ۾ ڌار ڌار فرقا پيدا ٿيا، جن مان معتزله وارنجو فرقو گهڻو مشهور آهي- هن فرقي وارا پنهنجي مذهبي اصولن کي قياسي ۽ عقلي دليلن سان ثابت ڪرڻ لڳا- آزاد طبع مسلمان هن مذهب کي گهڻو پسند ڪرڻ لڳا- مهدي عباسي جي زماني

Gul Hayat Institute

۾ هن گروه جي قولن جي رد ۾ "عام-ڪلام"
جو بنياد پيو- مامون به علمي وسعت جي ڪري معتزله وارن جي مذهب ۾ شامل ٿي چڪو هو- ۱۹۸ھ ڌاري خلافت نشين ٿيڻ کانپوءِ هن صاف اعلان ڪيو ته قرآن مخلوق آهي اهڙي اعلان ڪري فقهاءَ ۾ هيجان پئجي ويو- پر حڪومت جي ڏنڊي اڳيان ڪنهن کي مجال نه ٿي جو چپ چوري سگهي- جن انڪار ڪيو تنکي سخت سزائون پڻ لڳيون- امام احمد بن حنبل رح کي به انڪار ڪرڻ جي عيوض هڪ هزار ديڙا هنيا ويا

غرض خانقاهون ۽ مدرسا جت اڳ قال رسول الله صلعم جو آواز ٻڌڻ ۾ ايندو هو، اتي ارسطو، افلاطون، حڪيم مان ۽ گوتم ٻڌجي عقيدن تي بحث ٿيڻ لڳا اهڙي ماحول ڪري يوناني اوهام، ايراني تخيلات ۽ هندي مراسم ڪري اسلامي تصوف جنهنجو بنياد خود حضرت سرور ڪائنات صلعم رکيو هو، جنهن عمارت جي حضرت ابوبڪر صديق اڪبر رضہ حضرت علي المرتضىٰ رضہ، سلمان فارسي رضہ حضرت ابو ذرغفاري رضہ حضرت رابع رضہ بصري، جنيد بغدادي رحہ حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني رحہ تعمير ڪني هئي، اهو اسلامي تصوف غير اسلامي عناصر ڪري هڪڙو معجون مرڪب بنجي ويو- ابتدائي زاهدانه دور۾ صوفياء ڪرام شروع ۾ اسلامي احڪام تي پابند هئا، هيئنر نون عقيدن جي امتزاج ڪري اهڙا نظريہ ۽ رستا کلجي ويا جو تصوف کي شرع کان گهڻو پري پهچائي ڇڏيو- چنانچه حسين منصور حلاج رح بايزيد بستامي رحہ، ابوبڪر شبلي رحہ ذولنون مصري رحہ، شيخ اڪبر محي الدين ابن عربي رحہ، معروف ڪرخي رحہ، سري سقطي رحہ وغيره ان زماني جو صوفين جو زهد ۽ عبادت قابل- تعريف آهي مگر معرفت الاهي واري نظريہ ۾ وحدت الوجود جو اثر ڪار فرما نظر اچيٿو- ان وحدت الوجودي جي غلبہ ڪري سيد الطائفہ جنيد بغدادي رح جي فتويٰ سان منصور حلاج رحہ کي سولي تي چاڙهيو ويو ۽ ذالنون مصري رح جي خيالن جي اهل- شرع مخالفت ڪئي- تصوف جي مٿين بدنظمي جي زماني ۾ سهروردي يہ سلسلي جو ظهور ٿيو.

سخن رنگ اثر از سينہ افگار ميگيرد
نسيم سادہ دل بوئے گل از گلزار ميگيرد

سهرورديہ سلسلي جو باني حضرت ابو حفض شهاب الدين عمر بن محمد البڪري قريشي رح، عام لقب شيخ الشيوخ ماه رجب المرجب سنہ ۵۲۹ھ ۾ عراق عجم جي ڳوٺ سهرورد ۾ تولد ٿيا- سندن والد شيخ محمد قريشي جي نسب جو سلسلو ٻارهين پيڙهي ۾ شيخ العرب ۽ عجم حضرت ابوبڪر صديق اڪبر رضہ سان وڃي گڏجي ٿو- ابتداء ۾ پنهنجي حقيقي چاچي شيخ ابوالنجيب سهروردي رح جو مريد ٿيو ۽ سندن ئي سايہء عاطفت هيٺ پرورش ورتائون- شيخ شهاب الدين رح جي طبيعت جو رحجان ابتداء ۾ علم ڪلام ڏانهن هو جو مختلف فرقن جي ابطال لاءِ مدون ڪيو ويو - هن فن ۾ سندن گهڻائي ڪتاب آهن- سندن چاچو کين منع ڪندو هو. مگر مٿس ڪو اثر ڪونہ پوندو هو- هڪڙي ڏينهن کين حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني رحہ جي خدمت ۾ وٺي ويا- کين تاڪيد ڪيائون ته "ڏس تون هڪڙي بزرگ اڳيان حاضر ٿيندين جنهنجو قلب الله تعالي جي خبر ڏينٿو" دهليز مبارڪ تي پهچي شيخ ابوالنجيب رحہ عرض ڪيو ته "يا حضرت منهنجو ڀائٽيو علم الڪلام ۾ مشغول رهيٿو، ڪيس منع ڪيا نٿو پر مڙي نٿو" حضرت شيخ جيلاني رحہ مخاطب ٿي فرمايو" اي عمر ڪهڙا ڪهڙا ڪتاب پڙهيا اٿئي" شيخ شهاب الدين رحہ ڪتابن جا نالا ٻڌايا، جنکي

Gul Hayat Institute

ٻڌن کانپوءِ پنهنجو هٿ مبارڪ سندن سيني تي گهمايائون- دست مبارڪ ڦيرڻ سان جيڪو بہ علم کين ياد هو، سو سندن دلتان مٽجي ويو ۽ سندن قلب علم- لدني کان منور ٿي ويو حضرت شيخ شهاب الدين رحہ نہ رڳو سهرو رديہ سلسلي جا باني آهن بلڪ صوفياء ڪرام جي صف ۾ امام تسليم ڪيا وڃن ٿا- چنانچہ ارنيقي ڪتاب " مدينتہ العلوم ۾" سندن بلند مرتبي جي هيٺين لفظن ۾ تعريف ڪئي آهي:-

"ڪان فقيها فاضلا صوفيا ورعا زاهدا عارفا شيخ وقته في علم الحقيقت واليہ المنتهي في تربيه المريدين" حضرت شيخ شهاب الدين رحہ سهورو وقت بغداد شريف ۾ رهيا، معاصر صوفياء ۽ علماء پري پري کان اچي ڪانئن مسائل دريافت ڪندا هئا ۽ فيض کان مالا مال ٿيندا هئا، ماه محرم الحرام سنہ ٦٣٢هہ ڏاري طبعي عمر ۾ وفات ڪيائون ۽ بغداد شريف ۾ سندن مزار مبارڪ آهي.

مريدن جو رتبو- شيخ شهاب الدين سهروردي رحہ هجري ستين صدي ۾ وڏا بزرگ ٿي گذريا- خواجہ فريدالدين عطار رحہ، حضرت اوحدالدين ڪرماني رحہ، مولانا جلال الدين رومي رحہ، شيخ نجم الدين ڪبريٰ رح، صوفي ضياء الدين رح، شيخ اڪبر محي الدين ابن عربي رح، خواجہ عثمان هاروني رح، حضرت شمس الدين تبريزي رح سندن همعصر هوا-

مريدن مان شيخ بهاءالدين زڪريا ملتاني رح، شيخ حميد الدين ناگوري رح، شيخ نجيب الدين علي برغش رح وغيره پاڻ سلسلن جا صاحب آهن- سندن نالن جي فهرست طول ۽ طويل آهي فقط مکيہ نالا ڏجن ٿا- مريدن مان افصح الفصحا شيخ مصلح الدين سعدي شيرازي رح مرشد جي باري ۾ گلستان جي ٢ باب ۾ فرمائيٿو:-

مرا شيخ دانائيي مرشد شهاب
دواندر زفرمود بروئيي آب
يکي آنکہ بر خويش خود بين مباش
دگر آنکہ در غير بدبين مباش

تصنيفات- حضرت شيخ شهاب الدين سهروردي رح بيشمار ڪتاب تصنيف ڪيا جن مان گهڻن جا نالا نا معلوم آهن:-

(١) رشف النصائح (٢) اعلام الهديٰ في عقيده ارباب المتقي (٣) بهجت الا سرار (مناقب- غوث الا عظم رح) (۴) عوارف المعارف جو سنہ ٥٦٠هہ ۾ تصنيف ڪيو ويو جنهن ۾ اسلامي تصوف جو صحيح بيان ڏنل آهي- عوارف المعارف کان اڳ تصوف تي چار ڪتاب موجود آهن:-

(١) ڪتاب اللمع جو شيخ ابوالنصر سراج طومي رح تصنيف ڪيو متوفي ٢٧٨هہ (٢) شيخ علي بن عثمان هجويري رح متوفي ۴٦٥ هہ جو ڪتاب ڪشف المحجوب (٣) امام ابوالقاسم قشيري رح متوني ۴٦٥هہ جو رسالہ قشيريہ (۴) شيخ عبدالقادر جيلاني محبوب سبحاني رح جو ڪتاب فتوح الغيب.

عوارف المعارف عربي زبان ۾ ٻن جلدن ۾ آهي جن ۾ جملي ٦٢ باب آهن - پهرين حصي ۾ ٢٢ باب ۽ ٻي ۾ ۲۱ باب آهن جو مصر ۾ ڇپجي چڪو آهي ۽ ڪيترا ڀيرا فارسي ۾ ترجمو ٿيو آهي. ڪتاب بيحد مستند آهي. سنڌڙي سونهاري ۾ سهروردي خلافت جو مرڪز هالا آهي.

Gul Hayat Institute